

Suomalainen lakikieli ja Tukholma Ruotsin vallan aikana

Petri Lauerma 24.3.2017

Kielineuvoston kieliseminaari

Suomi-instituutissa Tukholmassa

- Ruotsissa suomen kielen kehittämiseksi tehty työ usein jää Suomessa tehdyn työn varjoon
- mutta jos menemme ajassa tarpeeksi taaksepäin, tämä kuvio kääntyy osin nurin

Pääkaupunki ja periferia

- Suomi onkin provinssi
- Tukholma valtakunnan pääkaupunki
- ja täällä on tehty paljon sellaista Suomea koskevaa, joka muutoin olisi jäänyt kokonaan tekemättä

Oikeuslaitoksen ja lakikielen synty

- ruotsalaisen yhteiskunnan muutokset ovat pitkälti sanelleet myös sen, mitä myös Suomessa on ryhdytty tekemään
- tyypillisesti tällainen tilanne on vallinnut oikeuslaitoksen synnyssä ja sen edellyttämän lakikielen kehityksessä
- lait syntyivät täällä Ruotsissa ja koska niitä ruvettiin soveltamaan myös Suomessa, ne piti saada käännettyä suomeksi

Kuninkaan asetuksia ja kirjeitä aletaan suomentaa

- kuninkaallisia asetuksia ja kirjeitä alkuun todennäköisesti vain selostettiin suomeksi käräjätilaisuuksissa, mutta jo 1500-luvulla näitä alettiin suomentaa
- varhaisin säilynyt tällainen käsikirjoitus on Kustaa Vaasan - venäläisten hyökkäyksen varalta - Savonlinnan läänin asukkaille osoittama kirje 21.11.1555

Kuninkaan asetuksia ja kirjeitä aletaan painattaa

- seuraavat säilyneet lakitekstit ovat Juhana III:lta, joka tunsi täkäläiset tarpeet hyvin entisenä Suomen herttuana
- hänen aikanaan lakitekstejä alettiin paitsi suomentaa, myös painaa Tukholmassa
- varhaisin tältä kaudelta säilynyt painate on kuninkaan asetus (1584), jolla pyrittiin turvaamaan kyydityksestä ja majatalonpidosta perittävät korvaukset alamaisille

LAAJOJEN LAKIEN SUOMENTAMINEN ALKAA

- myös laajoja kokonaisia lakeja alettiin suomentaa jo 1500-luvulla
- varhaisin tällainen työ on Kristoffer-kuninkaan maanlain suomennos v:lta 1580
- tämän tekijästä on esitetty eri kantoja, mutta suomentajan katsotaan nykyisin olevan välillä vain kopioijana pidetty **herra Martti** (n. 1515 – n. 1585), Tukholman suomalaisen seurakunnan pappi
- hänen laatimansa käsikirjoitus on säilynyt Tukholman kuninkaallisessa kirjastossa

Rotzin valdaconda ombi paca

nainen olenneest yhten tiillit, Swean maasta Ia Gotan, Swea 1. Cap.
 Cingnam pohjan paali mossa, ia Gota Etälen puoli. Castinaiset onat
 Gotad, Rotzi, Ita Gotat ia laansi Artot. Ei löytä Gotan nime mäl:
 da mailla wahtana seisonan, mita Swean waldaconnas, silta
 että niistä walohtoisitetan Gotan nime mälille maalle, qm Ramat:
 ti Janosi. Tasa waldaconnas in seitsemen piisan Hippacunda,
 ia joti toistakymmenä lakimiesconda, heidhen maanos rälfen.
 Ensimeinen on Archipiisan Hippacunda wpsalot, isä on joti la:
 kimesconda, jylsen carlen ylämaan. Tomen ombi Tenelöpingin
 Hippacunda, isä on casti lakimiesconda; Ita Götin maa ia Olan:
 din maa. Eolmas on Skaran Hippacunda isä on casti lakimies:
 Conda, etela Götin maa ia Warmlandin maa. Nelies on strong:
 neisen Hippacunda, isä on casti lakimiesconda, Söderman maa
 ia Närkeän. Wiides ombi westerarsen Hippacunda, isä on
 casti lakimiesconda, westmannan maa, ia dalan. Ewilties on
 wettion Hippacunda, iosa ombi tihan sikhlaconnan lakiconda,
 Seitsemes on tinn Hippacunda, isä ombi casti lakimiesconda,
 jokia snöm ia etela snöm. Jylsen carlen Rötzin es pi: 2. Cap.
 dhe oleman mita qm joti furingalinen Ernim, ia joti furi:
 gas, ionga tile hallita ia wallita himat ia maacunnatt,
 wpsalon carnen ia Crunim hijwiltien, ia cariki furingaliset
 oikendhet ia tulott, erimomajest isellens omista, Mirham
 sakott, wierahatt perimiset ia carkein sijidhen sakott jylsen car:
 len Rötzin, qm laki ia oikens anda. Cmtengin nija että ne
 hengelliset ia maillalaiset wapamehet, nantigas heidhen pre:
 in'legiens ia wanhatt wapandhet. Ei mitan niistä ennem
 mimitetyist, qm nyit Janotti on, mahda furingas waheta,
 tilla C... can edhest. Ios rotzin furingas sen tebis: nijn ero:

Rotzin valdacunda ombi pacanaitten olemuxest yhten tullut

- Swean maasta la Gotan . Swea cutzuttin Pohian puoli metzä , ia Gota Etälen puoli . Caxinaiset ouat Gotadh Rotzis , Itä Gotat ia länsi Gotat . Ei löytä Gotan nime muilda mailda wahuana seisouan , mutta Swean waldacunnas , Sillä että nijstä wloshaioitetan Gotan nimi muille maille , quin Ramattu sanopi .

Täsä waldacunnas on Seitzemen Pispan Hijppacunda , ia yxi toistakymmendä lakimiescunda , heidhen maiains iälken . Ensimeinen on archipispan hijppacunda Vpsalos , iosa on yxi lakimiescunda , ylitzen caiken ylimaam . Toinen ombi leneköpfungin hijppacunda , iosa on caxi lakimiescunda ; Itä Götein maa ia Ölandin maa . Colmas on Skaran hijppacunda iosa on caxi lakimiescunda , etelä Götein maa ia Warmlandin maa . Nelies on Strengneisen hijppacunda , iosa on caxi lakimiescunda , Söderman maa ia Närickän . Widhes ombi Westerårnen hijppacunda , iosa on caxi lakimiescunda , westmannan maa ia dalan . Cwdhes on wexiön hijppacunda , ioca ombi Tihan kihlacunnan lakicunda . Seitzemes on turun hijppacunda , iosa ombi caxi lakimiescunda , Pohia Suomi ia Etelä Suomi .

Herran Martin lainsuomenno

- kieleltään suomenno edustaa hyvin varhaista kirjasuomea (vain Agricola ja ehkä Finno julkaisseet teoksia tätä ennen!)
- ruotsalaista alkutekstiä on käännetty jokseenkin sanasanaisesti
- suomentaja joutunut luomaan monia uudissanoja, joista osa vieläkin käytössä (esim. *kihlakunta, käräjät, lakimies, lautamies, omistaja, perintö, saanto, syyllinen*)

Kauppan asiain kaari.

Osta mie: maanpäälst karia, ota, tehdyi waasteta kalla eli kopra.
 Osta mie: kalla eli kopra, ja siinä löytän turkus eli falsken tauri
 petos sifellde, ja goga miehea pita nita kopra sepän tehdi audaman.
 Osta mie: siola, medhen wahaj, pihla saunio, woria, talgki etc. ja
 löytän petos sifellde ja turkus, ja miste petosta eli turkusta eroitus on.
 Ei mahda joi koin osta - talanporian Emmaald, lasfild, eli haanen
 serheldans panti: Isämenen tiedhott.
 Nijst wdi mie: kauppan torilla, qmiga sfa yit idens wömländst wäyattaman, ja sfa hiritän eli ha:
 watan siinä tälst, ja jos sfa käländ: sfa yit wäyattaman.
 Qmiga wäyattaman käländst ja wäyattaman sfa tälst: ja qmiga wäyattaman käländst
 wäyattaman käländst.
 Maan käländst: ja wäyattaman käländst on luga osta käländst wäyattaman wäyattaman.
 Palla mie: käländst eli täländst ja se täländst, eli wäyattaman wäyattaman käländst, ja wäyattaman
 wäyattaman, eli qmiga wäyattaman käländst täländst wäyattaman.
 Qmiga wäyattaman käländst wäyattaman käländst wäyattaman käländst, ja wäyattaman käländst
 ja wäyattaman käländst, wäyattaman käländst eli qmiga wäyattaman käländst.
 Jos wäyattaman käländst, wäyattaman käländst eli wäyattaman käländst, ja qmiga wäyattaman käländst
 wäyattaman käländst, wäyattaman käländst eli qmiga wäyattaman käländst.
 Takapi: mie: qmiga wäyattaman käländst, eli täländst wäyattaman käländst.
 Jos mie: wäyattaman käländst wäyattaman käländst wäyattaman käländst eli wäyattaman käländst, ota täländst
 Qmiga wäyattaman käländst täländst ja wäyattaman käländst, ja qmiga wäyattaman käländst eli wäyattaman käländst.

Herra Martin käännösratkaisuja

- kielessä jo oleville sanoille annettiin uusia juridisia merkityksiä (esim. *kaari* 'balk')
- *etsiä*-verbillä käännetty monia käsitteitä (*utkräva* 'velkoa', (*ut*)*leta* / *pröva* / *rann-saka* / *skodha* 'tutkia, harkita', *lagsöka* 'vaatia kanteella')
- toisaalta samaa ruots.sanaa voitu kääntää monilla vastineilla (*kland[r]a* > *häiritä*, *tulla riita*, *päällekantaa*, *estellä*, *hourata*, *kännella*, *riidellä*, *omistella*, *valittaa*)

Vanhojen lainsuomennosten kohtalo

- Martin suomennos jäi painamatta, mutta levisi käsikirjoitettuina kopioina Suomeen
- Ljungo Tuomaanpoika laati Kalajoella osin edellisen pohjalta uuden suomennoksen maanlaista 1601, kaupunginlaista 1609
- myöhemmin myös karkkulainen Abraham Kollanius suomensi maanlain ja Maunu Eerikinpojan kaupunginlain 1648
- kaikki nämä jäivät käsikirjoituksiksi, toisin kuin näiden ruotsalaiset alkuteokset

LAKEJA ALETAAN PAINAA 1600-LUVULLA

Krigs Articular.
Såsom the aff
Högsläktigh vthi Minnelse Konungh
GUSTAVO ADOLPHO,
then Andre och Seore/medh många Hertli-
ge och Nyttige Styrer Jordom Förbättrade och
sammandragne äre :

ppå

H. R. Ad. och thenne tids Höghläfliche
Sveriges Killes Negeringz Förmedeliche Vådige be-
haah/Krigsfolcket i Finlandh til Rättelse/ efter Högh-
tvälborne Grefwes/ Herr Peder Bråhes/ för detta Gene-
ral Gubernatores i Storfurstendömet Finlandh : Men
nu Sveriges Killes Dråges gifne serdeles förläff/
således afflöstat at Finsten ex diametro es
more Swenskan fatt och stält är/
I godh och Tienstadeigh Meningh
Häverneslandet och sin egen Nation thet
medh at till willes wara/ nu Nolligen försärdigat
och till Tryckz skaffat

Off

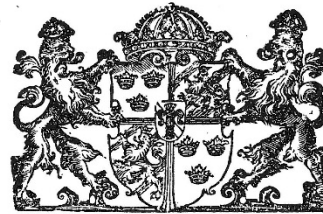
Hartwilt Henrichson Speig Tavast - Finlando.

Tryckt i Stockholm hos Peter Van Selow
Åhr 1642.

Konung. Ad. til Sverige etc. 1638.

Wår Allernådigste Drott-
nings och Frökens General Privilegium
så och åthskillige andre förordningar / Bergwårten an-
gående vthi Sverige och Finland.

Pipp
45

Bergen the äre Gud; Skattelammar / som vittna om honom
och berömma hans Herlighheet; En Silfret hafwer sin gång
och Gullet sitt rym; Jern tager Man aff Jorden och
vthaff Stenar Smelter Man Koppar/etc. Hrob. 28. Sj
Jorden är full aff Herrans Agodelar/Psal. 104. På thet
hans skal warda priffat vthi sin vnderwerck/Syr. 38. Skole
fördenstul HERRAN/både Bergz och alle Höghar pris-
sa och LåF wa/ Psal. 148.

Tryckt i Stockholm aff Peter van Selow/1643. A1

A1

Hartikka Speitz

- ensimmäinen painettuna ilmestynyt lakiteoksen julkaisi omalla kustannuksellaan Hartikka Speitz-niminen Vehmaan tuomiokunnan juristi
- Speitz oli syntynyt Sääksmäellä 1591, opiskellut Wittenbergissä Saksassa ja toiminut myös tuomarina
- v. 1642 Speitz julkaisi suomennoksen Kustaa Aadolfin 1621 antamasta sotalaista pyrkimyksensä parantaa suomenkielisten sotamiesten asemaa

Surkea sucuinen Armollinen Herra/
 Nyn kuin se tosin on yri sanomaton swri cuorma
 eäsa Maillmas / jos jotw wigatoin ichminen wastoin Laia
 ja ogleutt / Jumalalle cauhistoreri / pidäis karsimän wäl- 2.1
 walda ja wärnyttä? Jkänä nyn näky mös se järkiwähin- 1
 gollinen asia olewan? Jos alimmaisat ja pallweliat / eij
 pidäis ensist jotakin tietämän / heidän oman Herrans tach-
 dost / etc: Caiken sen Aylta sijs / että mös Sota Aritidit /
 owat eäsa ylistettäväs ja wotymallises Kuningan wall-
 dacunnas Ruodzis / ennen mwtamita Sato ja Aiwastailoia
 Ruodziri ollut? Caikille Gunniällisille ja wstollisille So-
 tamiehille hyswax opiri ja otennoxi? Ndiy litimittäin
 Surcoiteldawa olewan / jos eij ne wstolliset Suomen
 Soldatit sammallmuoto taidais jotakin niystä ymmärdä.
 A q Ja

Speitzin suomentamia Kustaa Vaasan sota-artikloja

- XXXVIII. Cuca ikänäns iosacusa Linnas, sittecuin wahti pandu on, paliasta hänen Mieckans ja asens wihaisell mielellä, mistatcan Hengens.
- LI. Eij pidä yhdengän tekemän yöllä jotakin capina Leirisä eli ambuman yhtän byssyä ulgos, ilman yhdetäckän hädätä, joca sen teke rangaistan pois caulaldans.
- LIII. Torcku eli maca jocu Skildtwahtis, se olcan raja Linnoisa eli kedolla, hän Ammuttacan cuoliaxi.

Speitzin käy itse kalpaten

- Sota-artikloiden jälkeen Speitz julkaisi suomeksi myös kuningatar Kristiinan vuoriteollisuutta ja kaivostointia käsittelevän asetuksen (1643)
- riitaannuttuaan Turun hovioikeuden kanssa Speitz tuomittiin itse kuolemaan vuonna 1645, mutta juristina hän osasi anoa armoa kuninkaalta

Speitzin loppuvuodet

- kuningas muutti Speitzin kuolemantuomion 6 v:n vankeudeksi
- Speitz päätyi vankeuteen Hämeen linnaan, missä hän jatkoi lakien suomentamista
- Speitz vapautui ilmeisesti jo muutaman vuoden päästä, mutta kuoli jo 1651

Asetusten määrä kasvaa

- yhteiskuntaolojen kehittyessä asetuksia ryhdyttiin 1600-luvun puolivälistä alkaen antamaan entistä runsaammin
- Suomessa niin maaherranvirastot kuin keskushallinto olivat kuitenkin haluttomia rahoittamaan tällaisten suomentamista
- Pietari Brahen kaudella tähänkin asiaan saatiin muutos

Asetusten suomentamista ja julkaisua Turussa 1600-l.

- Turun akatemian professori Eerik Justander suomensi asetuksia n. 1655-1670 ja hänen jälkeensä mm. Martin Milopaeus, hänkin estetiikan professori
- työt painettiin alkuun yliopiston omassa kirjapainossa, kunnes piispa Johan Gezelius perusti 1674 oman kirjapainon
- näiden painatteiden suomentajina toimi mm. tuomiokapitulin notaareja

Kirkkolain suomennos

- Piispa Gezelius hankki myös rahoituksen vuoden 1686 kirkkolain suomentamista ja painatusta varten
- Tästä Henrik Florinuksen laatimasta teoksesta *Kircko-Laki Ja Ordningi* (1688) tulikin ensimmäinen suomeksi julkaistu kokonainen lainsuomennos
- Johan Gezelius nuorempi jatkoi asetusten julkaisutyötä isänsä kuoltua 1690, mutta

Iso viha päättää toiminnan

- Suuren Pohjan sodan alettua v. 1700 lainsäädäntötyö jäi vähemmälle Kaarle XII:n keskittyessä sotaretkiin
- Turussa painettiin enää sotakertomuksia ja rukouspäiväjulistuksia, kunnes v. 1713 venäläiset valtasivat Turun
- virkamiehet pakenivat Ruotsiin, jonne Gezelius sai siirrettyä kirjapainonsakin

ASETUSTEN SUOMENNOSTYÖ TUKHOLMASSA

Johan Mynde: Stockholm från Kungsholmen, 1725

21

Työ käynnistyy tilapäisvoimin

- isonvihan päättäneen Uudenkaupungin rauhan (1721) jälkeen tärkeimpien asetusten suomentaminen ja julkaiseminen siirtyi Tukholmaan
- asetuksia suomennettiin alkuun tilapäisvoimin etenkin Tukholman suomalaisen seurakunnan papistoa hyödyntäen
- suomennokset jäivät kieliarasultaan usein

Suomentajan virka kansliakollegioon

- vuoden 1734 hallituspäivillä anottiin perustettavaksi vakinainen virka asetusten suomentamista varten
- pyyntöön suostuttiin, joskin viran palkkaus jäi muihin vastaaviin toimiinkin verrattuna vaatimattomaksi
- viran sijoituspaikaksi tuli kansliakollegio, joka hoiti hallintoasioita ja toimi asiakirjojen toimitusvirastona

Viranhaltijan tehtävät

- viranhaltijan tehtävänä oli huolehtia, että
- asetukset tulivat oikein ja tarkasti käännettyä ja että
- asetussuomennokset lähetettiin kaikkiin Suomen kirkkoihin seurakuntalaisille tiedotettavaksi ja kirkonarkistoissa säilytettäväksi
- ensimmäiseksi viranhaltijaksi valittiin

I

JOHAN MATHESIUS

1735 - 1741

Johan Mathesius

- syntyi Pyhäjoella 1709 kirkkoherran poikana
- perhe asui ison vihan aikana Ruotsssa
- opiskeli lakia etupäässä Upsalassa
- toimi ylim. virkamiehenä Tukholman kuninkaallisessa kirjastossa v:sta 1730
- kansliakollegion suomentajaksi 1735

Mathesius suomentajana ja verkostoitujana

- hoitaa tehtävänsä ilmeisesti hyvin, mutta on huolissaan viran vaatimattomasta asemasta
- suomentaa tärkeimmät perustuslait, jotka jäävät kuitenkin julkaisematta
- sotkeutuu poliittisiin juonitteluihin

Virasta vankeuteen ja uusiin tehtäviin toisaalla

- vangitaan 1741
- tuomitaan kuukaudeksi vankeuteen ja karkotettavaksi maasta, mutta joutuukin turvasäilöön kahdeksi vuodeksi
- vapautuu 1743 ja pääsee Pohjanmaalle lääninsihteeriksi
- kuolee 1765

- kansliakollegion piti pikaisesti löytää uusi suomentaja
- tehtävää haki kuusi henkilöä, joista viisi oli syntynyt Suomessa ja toiminut suomen kielen taitoa edellyttävissä virkatehtävissä
- valitsijoiden huomio kiinnittyi kuitenkin kuudenteen hakijaan, joka oli taustaltaan ainoa aatelineen joukossa

II

KRISTOFFER ADRIAN
ROSENMÜLLER

1741 - 1750

Kristoffer Adrian Rosenmüller

- syntyi suuressa Pohjan sodassa sittemmin kaatuneen kapteenin poikana Helsinglandissa 1717 taustaltaan saksalaiseen aatelissukuun
- opiskeli Turussa, mutta nimitettiin jo 1736 Ruotsin hovioikeuden auskultantiksi
- valitsijoiden mukaan tämä ”suomalainen aatelismies, Rosenmüller nimeltään – - on taitavaksi kiitetty, mutta niin köyhä, että

Koekäännöksen arviointi

- Rosenmüllerille järjestettiin mahdollisuus osoittaa suomen kielen taitonsa kirjallisella koekäännöksellä, jonka Turun tuomikapituli tarkisti
- tämä osoitti arvioijien mukaan tekijän olevan ”taitavaa translaattoriainesta”
- Rosenmüller nimitettiin virkaan 1741

Suomentaja vailla kielitaitoa

- aikaa myöten kuitenkin paljastui, että Rosenmüller ei osannut suomea riittävästi
- Rosenmüller ei edes viihtynyt Tukholmassa, vaan oleskeli lopulta pitkiä aikoja Kalmarissa, missä hänellä oli vaimoltaan perimiään tiluksia
- työnsä Rosenmüller teetti sijaisilla, mutta näidenkin pätevyys herätti keskustelua

Sijaiskierteestä virkaeroon

- monien vaiheiden ja valitusten jälkeen Rosenmüller erosi viimein tehtävästään lokakuussa 1750
- tehtävään nimitettiin hänen tehtäviään jo vuosia hoitanut

III

SAMUEL SALIN

1750 - 1762

Samuel Salinin vaiheita

- syntyi Pöytyän kirkkoherran poikana
- opiskeli Turun yliopistossa
- avusti Jusleniusta tämän sanakirjan oikoluvussa ja kirjanpainaja Melcheriä virsikirjan kielen korjailemisessa
- sai tämän jälkeen nimityksen Ruotsin hovioikeuden auskultantiksi
- toimi kansliakollegiossa suomentajana jo ennen vakinaista nimitystään

Hallitusmuodon ja valtiopäiväjärjestyksen suomentaja

- Salin oli jo edeltäjänsä sijaisena toimiessaan suomentanut mm.
- vuoden 1720 hallitusmuodon ja
- vuoden 1723 valtiopäiväjärjestyksen,
- jotka kummatkin julkaistiin 1740-luvulla

Lainasanaston käänösstrategia

- tämän ajan ruotsalaiselle lakikielelle oli ominaista runsas latinan- ja ranskankielinen lainasanasto
- kääntäjänä Salin pyrki selittämään tällaisia sanoja suomalaisilla sanoilla tai kokonaisilla lauseilla
- itse lainoja Salin mukautti suomalaisiksi vain minimaalisin muutoksin (esim. *Hofrätin raadi* < *hofrättsråd* 'hovioikeuden neuvos') useimmiten vain lisäämällä *i:n* sanan loppuun

ï:llistettyjä ja selitettyjä lainoja

- Remissi eli lähetys
- Expeditioni eli ulostoimitus
- Civili eli yhteiset asiat
- Ammunitioni eli ruuti ja luodit
- Criminelli eli rioxen asioita
-
- in loco, eli siinä cusa ricos tapahtunut on

Uudissanoja vain vähän

- varsinaisia uudissanoja Salin loi vain vähän
- vertailu Jussilan (1998) ensiesiintymätietoihin paljastaa, että suurin osa tällaisina aiemmin pidetyistä sanoista on ollut jo varhemmin käytössä
- loppuvuosinaan Salin saattoi tukeutua käännökssään painosta viimein 1759 julkaistuun Forseenin laatimaan ja Paleenin tarkistamaan *Ruotzin Waldacunnan lain* suomennokseen

- vuoteen 1762 suomentajan virassa ollut Salin onnistui käänöksissään välittämään lakitekstin sisällön riittävän tarkasti
- Salinin toisiaan täydentäviä sanoja ja lauseita suosiva käänösstrategiansa teki suomennoksista kuitenkin kovin monisanaisia ja paikoitellen kömpelöitä

- työllään Salin sai viimein kansliakollegion suomentajan palkan nousemaan muiden kääntäjien palkkojen tasalle
- palkankorotuksen saatuaan Salin kuitenkin anoi pääsyä eläkkeelle ja hänen seuraajansa joutui jälleen pitkään työskentelemään puolella palkalla

IV

DAVID HEINTZIUS

1762 - 1768

- Salinin seuraajaksi valittiin vuonna 1762 Plootu-Mikoksi kutsutun Sysmän rikkaan kirkkoherran poika David Heintzius
- tämä oli opiskellut sekä Turussa että Upsalassa, muttei suorittanut tutkintoja

- käännösten kieliasu ei Heintziuksen aikana pahemmin kohentunut
- käännösprosessia saatiin tosin tuntuvasti nopeutettua, kun vahtimestari velvoitettiin tuomaan käännettävä asetus suomentajalle heti sen ilmestyttyä ruotsiksi

- edeltäjiensä tavoin Heintzius saattoi jättää tekstiin runsaasti lainasanoja, vieläpä näiden merkityksiä avaamatta
- paikoitellen tekstien kääntymisen näyttää jääneen puolitiehen, esim. seuraavassa isostajaosta Pohjanmaalla annetun asetuksen kohdassa:

Maanmittaussanaston käännösongelmia

- Erinomattain on *Directeurin* welwollisuus sijnä wisusti koetella, jos Maanmittari on waarinottanut, mitä hänen on tullut, *Scalan, Kedin, Compassin, Diagonalein* ja *Afskärningein, Figurein rijtamisen, uträkningein, Chartae-Beskrifningein, Stationin* ja *Connexionin punctein, Graderingein, Transporteringein* ja muun suhten, kuin tule työn päälleluotettawaisuteen, ja Maanmittarille todistuxens sijtä jättä, joka *Protocollaan* sisälleotetan.

Maanmittaussanaston käännösongelmia

- Erinomattain on *Directeurin* welwollisuus sijnä wisusti **koetella**, jos Maanmittari on waarinottanut, mitä hänen on tullut, *Scalan, Kedin, Compassin, Diagonalein* ja *Afskärningein, Figurein rijtamisen, uträkningein, Chartae-Beskrifningein, Stationin* ja *Connexionin punctein, Graderingein, Transporteringein* ja muun suhten, **kuin** tule työn päälleluotettawaisuteen, ja Maanmittarille todistuxens sijtä jättä, joka *Protocollaan* sisälleotetan.

- Suomalaisen lakikielen historiaa tutkinut Pajula on kuitenkin huomannut Heinziuksen tehneen yhden kielellisen uudistuksen
- vanhalle kirjasuomelle ominaisesta *k:n* merkitsemisestä takavokaalien edellä *c:llä* on alettu luopua, tosin vain suomalaisissa sanoissa (*koetella, kuin*)
- Heintzius oli ensimmäisiä tämän uudistuksen toteuttajia 1700-luvulla

- Kuuden virkavuoden jälkeen Heintzius palasi Suomeen asumaan isänsä kartanoa Artjärvellä
- hänen seuraajakseen valittiin

V

ABRAHAM LIND

1768 - 1785

- ainoa kirjasuomen historiaan jäänyt Ruotsin vallan ajan asetussuomentaja
- syntyi Lammilla kappalaisen poikana
- opiskeli Turussa ja Upsalassa (maisteriksi 1764)
- toimi kansliakollegiossa ylimääräisenä kanslistissa
- nimitettiin virkaan heti tämän vapauduttua kesällä 1768

- Lind ryhtyi hoitamaan tehtäviään määrätietoisesti ja häneen oltiin tyytyväisiä
- Lind itse ei ollut niin tyytyväinen, sillä hänkin joutui tulemaan toinen puolella palkalla, vaikka työmäärä vain kasvoi
- Vuonna 1769 valtioneuvoston talonpoikaisedustajat pyysivät Lindia toimittamaan suomenkielisen laitoksen heidän valituksistaan ja varhemmista kuninkaallisista asetuksista

- Lind pyysi tehtävää varten sekä palkankorotusta että työhuonetta
- tarkemmat kustannuslaskelmat nähtyään kansliakollegio totesi, ettei työ voinut kuulua Lindin tehtäviin, vaan hänen tulisi saada siitä eri korvaus
- hanke raukesi, joskin valtiopäiväasiakirjojen kääntämisestä Lindille maksettiin jatkossa erikseen
- työhuoneeseenkin hän sai rahaa, joka tosin meni kokonaan vuokraisännälle

- kun Lind ei saanut korotusta palkkaansa, hän pyrki järjestämään sekä virkatyönsä että lisätienestinsä mahdollisimman tuottavasti
- Lindin olisi periaatteessa pitänyt painattaa ainakin suomentamansa asetukset siinä kirjapainossa, jolle oli annettu näitä varten privilegio
- Lind ryhtyi kuitenkin kilpailuttamaan kirjapainoja ja päätyi etenkin tukholmalaisen Carlbohmin kirjapainon asiakkaaksi

Lindin painattamien julkaisujen ortografia alkaa uudistua

- Rapola (1927) on silmäillyt Lindin asetussuomennoksia ja huomannut näissä luovutun *ts*-yhtymän **tz**-merkinnästä sittemmin vakiintuneen **ts**-merkinnän hyväksi vuodesta 1772 alkaen
- Lind toi molemmat uudennokset myös vuonna 1774 julkaisemaansa Millerin raamatunhistorian suomennokseen, jonka oikeudet hän oli hankkinut sen kääntäjältä.

- nämä ortografialtaan uudistuneet teokset oli painettu juuri Carlbohmin kirjapainossa
- uusi käytäntö alkoi kuitenkin levitä, kun keräämiään satuja Lindille lähettänyt Christfrid Gananderkin alkoi osin siirtyä *ts*-merkintään
- painatusratkaisullaan ja lisätöillään Lind sai hiukan lisätuloja, mutta ajautui myös riitoihin kansliakollegion kanssa

Suomentajan sivukulut

- Keväällä 1774 Lind lähetti kuninkaalle pitkän kirjelmän, jossa anottiin hänen palkkansa nostamista venäjän kielen kääntäjän palkan tasolle jo koska
- työtehtävien määrä ja painotöiden tarkistus edellytti apulaisen palkkaamista, mikä vei suuren osan palkasta

Suomentaja suomen kielen edustajana ja asiainhoitajana

- diplomaattista lahjakkuutta osoittaen Lind huomautti, että hänen tehtävänsä eivät rajoitu vain kääntämiseen, vaan hän joutuu huolehtimaan myös Tukholmassa vierailevien suomalaisten asioista ja eduista (tätä varten Lindille aikoinaan työhuonekin rahoitettiin) ja että näin näkyvän tehtävän tärkeys tulisi huomioida myös palkkauksessa

- Valtiokonttori myönsi Lindin aseman olevan säälittävä, mutta totesi 3.3.1773 annetun palkka-asetuksen nojalla palkankorotuksen mahdottomaksi
- Salinin kuoltua 1779 Lind sai kuitenkin viimein tälle menneen osan palkastaan
- vuoden 1779 uudessa virkamies-säännössä suomen kielen kääntäjän virka viimein myös vakinaistettiin ja tämän palkkausta nostettiin edelleen

- Lind ei kuitenkaan ehtinyt nauttia tästä enää kovin kauaa, sillä sairastuttuaan keuhkotautiin tämän täytyi pyytää ero virastaan marraskuussa 1785
- Lind kuoli joulukuussa samana vuonna
- yli 25 vuotta kestäneellä urallaan Lind onnistui vakiinnuttamaan suomentajan aseman ja parantamaan sen palkkausta

Lindin kielelliset ansiot

- Lindin kielelliset ansiot jäivät lähinnä ortografisiksi ($c > k$, $tz > ts$)
- hänen asetussuomennoksissaan on joitain uudissanoja (*arpaseteli*, *erimielisyys*)
- asetusten lauserakenteet jäivät liiaksi ruotsin rakenteita noudatteleviksi

VI

HENRIK GUMMER(US)

1785 - 1803

- vuonna 1785 kääntäjän virkaan nimitettiin Henrik Gummer (alun perin Gummerus)
- tämä oli syntynyt ja käynyt koulunsa Turussa
- toiminut kansliakollegiossa aiemmin ylimääräisenä kanslistina
- Gummerin suomennosten lauseet olivat yhtä koukeroisia kuin edeltäjiensäkin, mutta ortografiakin alkoi jälleen horjua

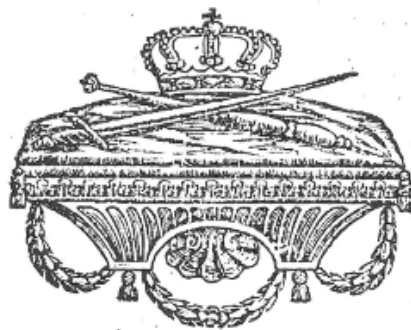
ndän
vittää
i tar
diffel
in pi
e. lei
uskoa
Stock
ewat
tawat
aral
d si
Mi
ista,
isäto
della
on
wa
lise
nän
mus
dit
ttä
ydi
kät
tte
ttä
vin
stä
a-
en
te
r,
p
in
d
a

28
Kuning:sen Maj:tin
Armollinen

A s e t u s / P. 1604

Krunun-Zalosen myymisestä Perinnöxi,
nyynnä niitten Etujenja Ehtojen kansa,
joiden alla Perindö-Zalot täste-
des pitä nautittaman.

Annettu Stockholmin Linnasa sinä 21 p.
Helme-Kuusa 1789.

Cum Gratia & Privilegio S:æ R:æ M:tis.

STORHOFMJSN,
Präntäetty Kuningallisesa Suomalaisesa Präntissä.

1a

S E G U S T A S Jumalan
 Armosta, Nuotsin, Göttein
 ja Wendein Kuningas *rc.*

rc. rc. Perillinen Norjaan, ja Schles-
 wigin Hollsteinin Hertua *rc. rc.* Teem-
 me tietäväri, että koska Me Meidän tulemissamme
 Hallitukseen, siitä olemme olleet murhatta pitäväiset, et-
 tä omaisuuden wakuus ja wapaus sen nauttimisesta pitäis
 tuleman niin täydelliseri ja ilman wähendämistä yh-
 delle kullengin Meidän uskollisista alammaisistamme,
 kuin Isänmaan tulewaisen seisowaisuden ja hyödyty-
 ren kansa taitaa yhtensopia; Niin ei se ole tainnut
 wälttää Meidän Armollista tarkkauttamme, että ehkä
 ensimmäisistä ajoista, koska Ruogin Huoneen-Hallitus
 rupeis woittamaan jonguun järjestyksen, se on ollut
 Yhteisen Kansan oikeus, että perinnöri ostaa Krunun
 Taloja, on kuitengin, niitten jälkimmäisinä aikoina pää-
 tettiin

X 29

***tz*-merkintä osin palaa asetuksiin**

- Rapola (1927) on todennut vanhan *tz*-merkinnän palanneen ”hetkellisesti” käännösten kieleen Lindin kuoltua
- Gummerin asetuksissa tavataan *tz*:ää kuitenkin paljon myöhemminkin (esim. As. 1789c, As 1799a, As1802a)
- Gummerin kaudella suomennosten ortografia alkoi siis jälleen muuttua horjuvammaksi

- muita kansliakollegion suomentajalle kertyneitä tehtäviä Gummer hoiti edeltäjiensä tapaan laatien kirjelmiä, jättäen asiakirjoja virastoihin ja toimien suomalaisten asiamiehenä
- hänellä näyttää olleen myös paljon kontakteja Porthanin ja Caloniuksen kaltaisiin turkulaisiin oppineisiin, joille hän etsi mm. vanhoja lainsuomennoksia

- Gummerin kuoltua 1803 uuden kääntäjän valinta viivästyi, sillä kansliakollegio oli tällä välin ehditty hajottaa
- helmikuussa 1804 kuningas nimitti tehtävään suoraan henkilön nimeltä

VIII

HENRIK FORSHÄLL

1804 - 1809

Henrik Forshällin virkaura

- syntyi Lohjalla v. 1763, missä hänen isänsä toimi pedagogion opettajana
- tultuaan ylioppilaaksi 1763 hän oli opiskellut lakitiedettä vuoteen 1786
- toiminut aiemmin meritullin sihteerinä
- uudessa virassaan Forshäll ehti toimia vain viisi vuotta

- Vuonna 1808 Forshäll suomensi asetuksen, jossa kerrottiin mm.
- ***”että Wenäjän Sotajoucko siinä 21 p . edesmennäsä Helme Kuusa on wihollisesti Suomen Maahan sisällelangennut, on ensisti Kuning:sen Maj:tin tjedoxi tullut Telegrafin kautta”*** (As 1808f-A1a)

Vielä 1808 ilmestyy uusittu laitos Ruotsin valtakunnan laista suomeksi

- vielä vuonna 1808 Tukholmassa ilmestyi uusittu laitos alun perin vuonna 1759 suomeksi julkaistusta Ruotsin valtakunnan laista, toimittajanaan
 - Matthias Calonius (1738–1817), Turun yliopiston professori (1793–1799 Ruotsin korkeimman oikeuden jäsen)
 - teoksessa on uudistettu ortografiaa (*c > k*, *ij > ii*), muttei *tz*-merkintää
 - sanontaa ja sanastoa korjailtu hieman
- 28.3.2017 tämä editio jää Ruotsin vallan ajan lain-suomennostyön joutsenlauluksi

Ruotsin vallan aika päättyy

- Suomesta tulee vuonna 1809 Venäjän keisarikunnan osa
- samana vuonna asetussuomentajan viranhoito lakkaa
- vuonna 1810 kuollut Forshäll jää näin viimeiseksi Tukholmassa Ruotsin vallan aikana toimineeksi viralliseksi suomentajaksi

- samalla päättyy se pitkä tukholmalaisen lainsuomennostyön traditio
- joka alkoi jo 1580-luvulla herra Martin alkaessa kääntää Kristoffer-kuninkaan maanlakia ja joka
- institutionalisoitui vuodesta 1735 kansliakollegion yhteydessä toimivien asetussuomentajien työhön

Lakikielen kehitystyö jatkuu Suomessa

- Ruotsin lait jäivät voimaan vielä Suomen suuriruhtinaskunnassakin
- myös asetussuomennostyö jatkui Suomessa samansuuntaisesti, kun senaatin yhteyteen perustettiin kielenkääntäjän virka

LÄHTEITÄ

Vanhan kirjasuomen korpukseseen sisältyviä laki- ja asetustekstejä, mm.

Herra Martin suomennos maanlaista

http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/meta/lait/martti.ml_rdf.xml

Asetustekstejä 1700- ja 1800-luvuilta

http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/meta/lait/as1700_rdf.xml

http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/meta/lait/as1800_rdf.xml

KIRJALLISUUTTA

Jussila, Raimo 1998: *Vanhat sanat. Vanhan kirjasuomen ensiesiintymiä*. SKS & Kotus.

Juva, Einar W. 1946: Suomen kielen translaattoreita Ruotsin vallan viimeisenä vuosisatana. *Historiallinen aikakauskirja* n:o 4.

Kuutti, Pirkko 2010: Varhaiset lainsuomennokset. *Oikeuskieli ja säädöstieto. Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta*. Suomalainen lakimiesyhdistys.

Lauerma, Petri 2015: Kansliakollegion suomentajat Ruotsin vallan aikana. *Kieliviesti* n:o 1.

Pajula, Paavo 1960: *Suomalaisen lakikielen historia pääpiirteittäin*. WSOY.

10/3/2017
Rapola, Martti 1927: *ts:n käytäntöontulo 1700-luvulla. Virittäjä*.